

Meiwandeling 2017 van NH in Gaasterlân

Waar water en lucht het land raken,
en bossen en velden tot aan het klif rollen,
waar brem en zon om de eer strijden.
Naast het oude Stavoren,
en over het grijze nat Enkhuizen,
daar waar een stoere kei Frieslands vrijheid roemt,
en onder het Roode Klif een koning rust,
daar ligt Gaasterlân.

Wandeling NH in Gaasterlân

Op zonnige en zeer warme zaterdag 27 mei 2017 organiseerden Wolter en Boppo de ‘Mei-wandeling’ van Nederlands Heidendom in het prachtige Gaasterlân.

Gaasterlân (Nederlands: Gaasterland) is een unieke en oeroude landstreek in de zuidwesthoek van Fryslân. Het gebied ligt op 2,5 uur van Antwerpen en op 1,5 uur van Utrecht, en is eigenlijk alleen met de auto goed te bereiken.

De rollende groene heuvels lopen over in uitgestrekte vergezichten over het grijze water van het IJsselmeer. Erboven waait de wind door onbeschrijfelijk mooie wolkenluchten. Kenmerkend zijn de glooiende weidelandschappen, bossen en kliffen, die wat hoogteverschillen erg afwijken van het vlakke weidelandschap in het grootste deel van de provincie.

Gaasterlân ligt in een uithoek en was vroeger arm waardoor het veel landelijke schoon bewaard heeft. Er zijn een aantal kleinere en middelgrote dorpen, en de stad Sneek is de eerste grotere plaats in de nabijheid.

De bevolking is voor ongeveer driekwart (zowel jong als oud) Friestalig. Het gebied is wellicht niet de grootste en bekendste trekpleister van Fryslân, maar onder de Nederlandse en Duitse toeristen wel erg geliefd.

Hieronder volgt een verslag van onze wandeling en wetenswaardigheden van Gaasterlân.

Boppo en Wolter

‘Gaast’

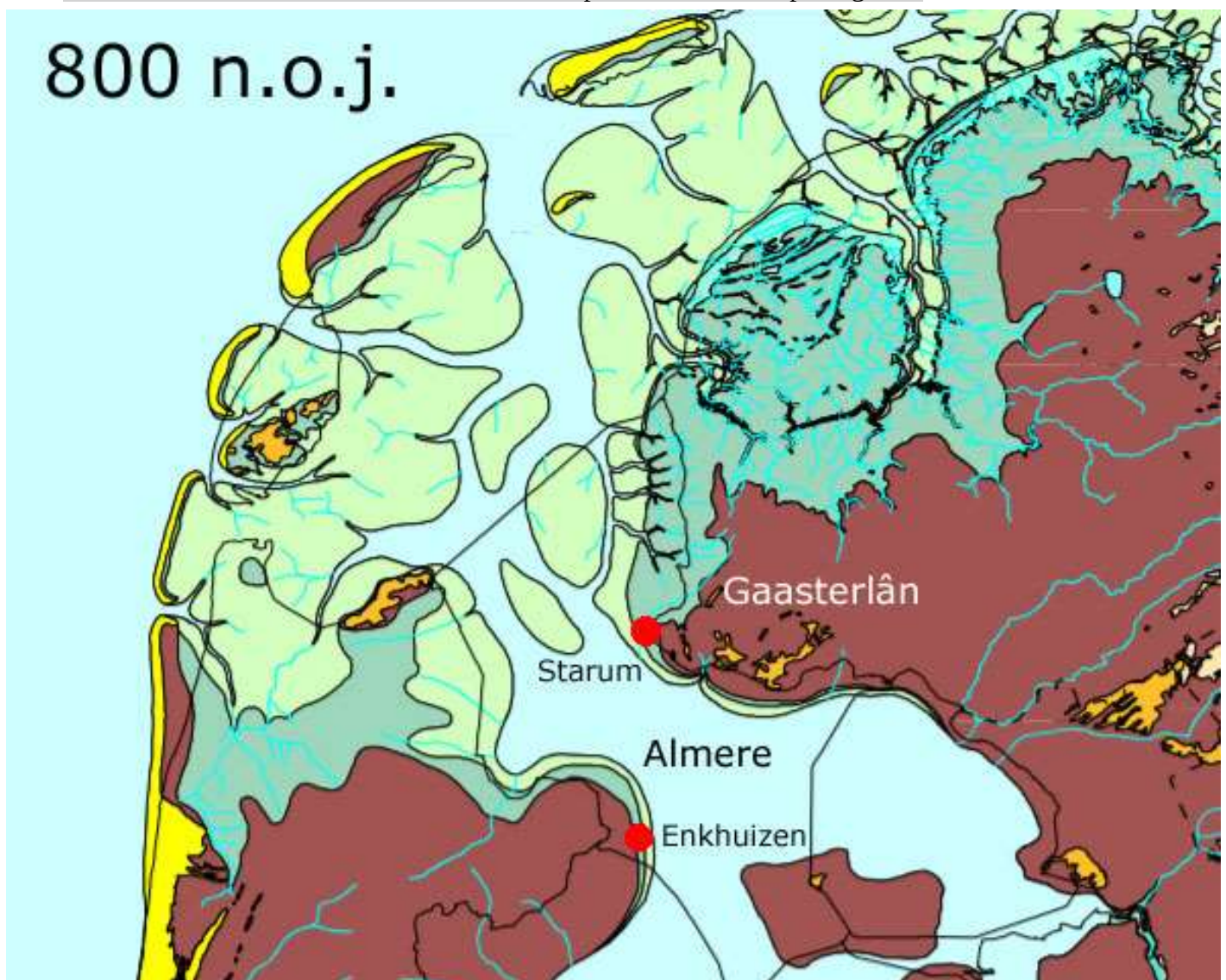
Het woord ‘gaast’ uit Gaasterlân is een Fries woord, en het betekent zoveel als *hoog en droog land*, en *onvruchtbare zandgrond*. Het Nederlandse woord is ‘geest’. In Nederland zijn de hooggelegen zandgronden van nature onvruchtbaar. Tegenwoordig zijn door het gebruik van kunstmest en kustmatige beregening deze gronden ook vruchtbaar.

Opbouw en ontstaan

De rollende heuvels van Gaasterlân zijn opgebouwd uit een forse laag keileem van 4 tot 7 meter dik. Deze laag werd hier afgezet door het landijs tijdens de IJstijd. Erboven werd een dekzandlaag neergelegd door stormwinden. De streek heeft daardoor meer weg van de Veluwe dan van de rest van Fryslân. Het hoogste punt rond de 12,5 meter boven NAP.

Daar waar het water van het *Almere*, later de *Zuiderzee*, de keileemhoogten raakte brokkelden deze af, en ontstonden de karakteristieke ‘kliffen’. Het *Oude Mirdumerklif*, *Mirnser Klif* en het *Roode Klif* (Rea Klif in het Fries) zijn daar voorbeelden van. Deze kliffen kleuren soms rood (vandaar de naam Roode Klif), en soms grijs afhankelijk van de kleur van het keileem.

In de middeleeuwen werd het hoger gelegen Gaasterlân omgeven door uitgestrekte en onbewoonbare veengebieden. Hierdoor was Gaasterlân in de vroege middeleeuwen eigenlijk een klein zandeiland te midden van het veen. Dit is heel mooi te zien op de onderstaande plattegrond.

Fryslân in de vroege middeleeuwen: geel = zand; bruin = veen; groen = klei

Eerste bewoning

Sporen van de Neanderthalers, zoals de vuistbijl van Elahuizen, tonen aan dat er zo'n 100.000 jaar geleden al bezoekers waren. Daarna werd Gaasterlân bevolkt door jager-verzamelaars uit de Steentijd.

Dat ook de eerste boeren er hun vaste woonplaats hadden, bewijst de vondst van een steenkistgraf in het Rijsterbos die door hunebedbouwers (Trechterbekercultuur), gebouwd was.

Uit de Bronstijd (2100-1800 v.o.j.) is nog één pijlpunt gevonden. Maar uit de opeenvolgende perioden van 800 v.o.j. tot 800 n.o.j. (de IJzertijd, de Germaanse tijd en de tijd van de Friese koningen) zijn nog geen bewoningssporen gevonden. Waarschijnlijk is door het oprukkende veen het oppervlakte bewoonbare zandgrond te klein geworden voor een vaste woonplaats. (zie ook plaatje op vorige bladzijde)

Definitieve kolonisatie

Pas vanaf de achtste eeuw werd door bewoners, die uit het noordelijk en westelijk gelegen Friese terpengebied kwamen, het veen ontgonnen. Het in cultuur brengen van de woeste zandgronden en de kolonisatie van Gaasterlân, is gebeurd van uit Stavoren (Starum in het Fries).

Het glooiende landschap was in de begin tijd van de ontginning overdekt met bos, heidevelden en struweel. Vanaf 800 begon men de 'woeste gronden' te ontginnen en in cultuur te brengen. Over de brede zandrug dwars door Gaasterlân lag rond 850 een weg. Loodrecht op de weg werden de eerste akkers uitgelegd, en er ontstonden dorpen. De dorpelingen leefden van de opbrengsten van de akkers, jacht, visserij en ze haalden hooi voor het vee van de lager gelegen gronden. De meeste dorpen in Gaasterlân ontstonden rond 1100 n.o.j.

Stavoren was in de vroege middeleeuwen een ontzettend belangrijke handelsplaats, en het bestuurlijk centrum van de gouw 'Zuidergo'. In de sagen wordt het de 'Koningsstad' genoemd, en koning Rêdbâd zou er begraven liggen.

Stavoren had via de Vliestroom een bevaarbare route naar de Noordzee, en daarmee naar de belangrijk handelsplaatsen in Engeland en Scandinavië. Over het Almere voeren handelsschepen via de Utrechtse Vecht en de IJssel naar Keulen en het Frankische achterland.

Roode Klif in de 19^e eeuw

Het strand bij het paviljoen 't Mirnser Klif op een rustige dag

Wandeling (Mirnser Klif – Mirns)

Vanuit alle hoeken van de lage landen waren heidenen naar Fryslân afgereisd. Weg van de snelweg, in de zuidwesthoek van Fryslân. De startplek was de parkeerplaats bij het paviljoen 't Mirnser Klif. Wolter zou daar alle wandelaars opwachten.

Boppo en Axnot, die iets vertraagd waren, kregen onderweg bij Lemmer, telefoontjes van wandelaars die al ter plekke waren, en vroegen “waar staat Wolter”. Dit bevreemde ons omdat de parkeerplek ruim en overzichtelijk is, en ze het karakteristieke hoofd van Wolter makkelijk hadden moeten kunnen vinden.

Toen we na Oudemirdum de Séfonsterdyk op reden, en in de buurt van het Mirnser Klif kwamen, zagen we dat de blauwe lucht boven de dijk bespikkeld was met de vrolijke kleurtjes van honderden schermen van kitesurfers die door de lucht raasden. Toen wisten we meteen waarom men Wolter niet kon vinden: het was ontzettend druk! Het Mirnser Klif was op die mooie zomerse dag een ‘hotspot’ voor kitesurfers geworden. De grote parkeerplaats stond zo vol dat we onze auto langs de kant van de weg parkeren moesten. Ondanks de zoektocht door de vele Teutoonse watersportliefhebbers naar heidendommers, was de wandelgroep rond één uur compleet.

Drukte bij het Mirser Klif

Uitzicht op de weg naar Mirns

Het Zeelaantje

Wolter, Boppo, Gerard, Ingeborg, Roy, Gijsbrecht, Axnot, Oswald, Wim, Mark, Marc en dochtertje vertrokken rond één uur. Via een ‘holleweg’ die het Zeelaantje heet en vanaf het strand naar het Rysterbosk loopt, om vervolgens links af te slaan richting Mirns. Weg bij de drukte.

Hoewel het nog maar net middag was brandde de koperen ploert hevig. Het was erg warm, richting 30 graden. Gelukkig volgde iedereen Wolters mantra “veel drinken anders val je om”, goed op. En heidenen zijn natuurlijk geen watjes!

Op de lange doorgaande weg naar Mirns voert onze blik langs enkele huisjes, die prachtig op de rand van het klif liggen, daarachter het grijsblauwe water van het IJsselmeer. Daarboven staat een azuurblauwe lucht. Een klein huisje heeft zware veldkeien op het dak liggen, als ware het om te voorkomen dat het bij stevige wind wegvliegt.

Bij het kleine dorpje Mirns stoppen we even voor een verhaal. In het centrum van Mirns staat midden op een kerkhof een mooie witte klokkenstoel omgeven door bomengroen. Ooit stond er ook een kerkje, maar dat is lang geleden afgebroken. Op deze plek vertelt Boppo wetenswaardigheden over klokkenstoelen, en het luiden van klokken in de pluustijd, het zogenaamde ‘Sint Thomasluiden’. Wolter, Axnot en Gerard vullen hem daarbij aan.

Klokkenstoel

In Fryslân, Groningen, Drenthe en Overijssel kun je deze opmerkelijke bouwsels aantreffen: klokkenstoelen. De meesten staan in Fryslân. De Friezen spreken van 'it Klokhús'. Je komt ze niet alleen in noordelijk Nederland tegen, ook verder naar het noordoosten kun je ze aantreffen, zoals in Sleeswijk en zelfs tot in de Baltische staten, Noorwegen en Zweden, waar ze 'klockstapel' genoemd worden.

Meestal staan ze naast een kerk, maar ze staan ook los, zoals op de begraafplaats bij Mirns. Vroeger stond er nog een kerkje naast, maar dat is halverwege de 18^e eeuw afgebroken.

De klokkenstoelen staan vaak naast kerken zonder kerktoren met klokken. Dit gaat echter niet altijd op. De klok(ken) hangen in de open lucht in een houten stellage van zwaar balkenwerk, maar wel onder een afdakje. Men gaat er vanuit dat de klokkenstoelbouwtraditie een hoge ouderdom heeft. Als reden geeft men dan dat er een grote overeenkomst bestaat tussen de Noord-Nederlandse en de Zweedse en Noorse klokkenstoelen.

Bij de klokkenstoel van Mirns

Thomasluiden in de plústiid

Tussen 21 december en 31 december wordt, tegenwoordig alleen nog in kleine plaatsjes in zuidoost Fryslân, de klok geluid. Tegenwoordig gebeurt het nog in de Friese dorpen Oudehorne en Katlijk. Dit gebeurt vaak door jongelingen. Het gebeurt vaak bij klokkenstoelen, omdat die makkelijk bereikt kunnen worden; de deur van een kerk zit dan op slot. Het Thomasluiden werd vaak verboden door de kerk (de predikant) en de lokale overheid.

Het lawaai maken op de kortste dag, gebeurt dus in het Friese Oudehorne door de klok in de klokkenstoel te luiden, het zogenaamde Thomasluiden of klokstjûren. Het Thomasluiden is vernoemd naar de heilige Thomas. Door katholieken is de kortste dag van het jaar -21 december- gewijd aan heilige Thomas.

Het klokkenluiden op de feestdag van de heilige Thomas moet vroeger algemeen geweest zijn in Friesland en Groningen. Van 21 tot en met 31 december worden de klokken geluid tussen zeven uur 's morgens en tien uur 's avonds. Het luiden van de klokken noemde men vroeger 'pluuslieden'. 'Pluus' of pluus betekent zuiver en 'lieden' is luiden.

In de midwinteromgangingen, zoals de Perchtenoptochten, worden ook bellen geluid. Het geluid van de bellen wordt opgevat als de stem van de geesten (de voorouders). In verschillende Nederlandse sagen spelen ongewijde klokken een rol. Dat de verhalen over deze klokken een heidense oorsprong kunnen hebben bewijst Saxo Grammaticus (~1150-1220), de geschiedschrijver der Denen. Hij vertelt dat bij heidense feesten in Uppsala klokken werden gebruikt.

Vaak wordt gezegd dat de klokken tijdens Sint-Thomas geluid worden om “de kwade geesten te verjagen”. Dit is de gekerstende uitleg van de van oorsprong heidense traditie. In heidense tijd werden de klokken geluid om de overleden voorouders te ‘roepen’ om gemeenschappelijk het midwinterfeest te vieren.

St Thomasluiden 27 december 1957 Oudehorne

Katlijk bij Heerenveen 28 december 1933 St. Thomas luiden

Heidense klokken

Bij de wijding van het inmiddels in het IJsselmeer verdronken klooster Sint-Odolf in Stavoren, was men vergeten de klokken te wijden. Door toedoen van de duivel vielen de twee klokken in het water. De een kwam terecht in de Fluessen en de ander in het water bij de Galama-dammen. Volgens de volksoverlevering horen vissers daar op stille nachten klokken luiden. Deze klokken zouden de aanwezigheid van een heidens heiligdom in de buurt van Stavoren kunnen wijzen. (Schuyf 1995)

Overigens is de klokkenstoel van Mirns zoals die er nu staat niet oeroud, maar dateert van 1953. De oude klokkenstoel werd, tegelijk met de helft van het kerkhof, door een onvoorstelbare incident, volledig vernield door een neerstortende Amerikaanse Liberator bommenwerpen op 22 december 1943 om 15:02. Toeval of niet, dit is in de plústiid!.¹

*Berend en Hendrik Bruinsma in 1943
bij de klok uit de klokkenstoel van Mirns*

Wandeling (Mirns - Rysterbosk)

Na het verhaal bij de klokkenstoel vervolgden we de wandeling richting Bakhuizen. Het IJsselmeer raakt dan uit zicht. Op de kruising van de Murnserdyk en de Wielderdyk stoppen we bij een bijzonder verkeersbord. Onder de het bord dat naar Stavoren wijst staat niet “doorgaand verkeer”, maar in het Fries “trochgeand ferkear”!

Dit is bijzonder omdat zelfs in Fryslân verkeersaanduidingen ‘gewoon’ in de Nederlandse taal op de borden staan. Bij nadere inspectie blijkt er een blauwe sticker op het verkeersbord geplakt te zijn. Het blijkt een stunt geweest te zijn van de Friese actiegroep de “Groep fan Auwerk” die in 2008 in de zuidwesthoek van Fryslân aan het plakken geweest is. Toch bijzonder dat na bijna tien jaar de sticker

¹ Zie voor het hele verhaal van de neergestorte bommenwerper: <https://www.backtonormandy.org/stories/861-the-story-of-tail-end-charlie.html>

nog steeds op haar plek hangt. Een teken dat de Friese taal bij de Gaasterlâners in het hart leeft. Wolter geeft op deze plek tekst en uitleg.

Wolter geeft uitleg over “trochgeand ferkear”

We slaan rechtsaf de Breelenswei op. Goed in de berm lopen want dit is een druk stukje weg. We lopen een lange rechte weg omhoog. Het open golvende landschap heeft hier wel wat weg van Salisbury Plains in Engeland. De zon brandt steeds harder, tijd om de bos in te gaan. Bij de kruising met de Rijsterdyk houden we even pauze onder de schaduw van bomen.

Wolter wijst naar de plek bij Hemelum waar in 2000 een kernbijtje van een Neanderthaler gevonden werd, en vertelt iets over de eerste bewoners.

Sporen van Neanderthalers zijn gevonden op de hogere zandgebieden in Noord-Nederland, van Gaasterlân over de Stellingwerven tot in Drenthe.

Na deze korte pauze slaan we een rechtsaf een bospad in de ‘Hegeburgsterwei’. De bomen brengen ons heerlijke verkoeling. Langs het pad staan hazelaarstruiken en de Zoete kers, een boom die van nature in dit gebied voorkomt, en op voedselrijkere grond groeit. Een teken dat hier vroeger eiken- en beukenbossen groeiden, en dat de keileem laag niet al te diep zit. Tussen de bomen bloeit speenkruid, bosanemoon, salomonszegel en lelietje-van-dalen.

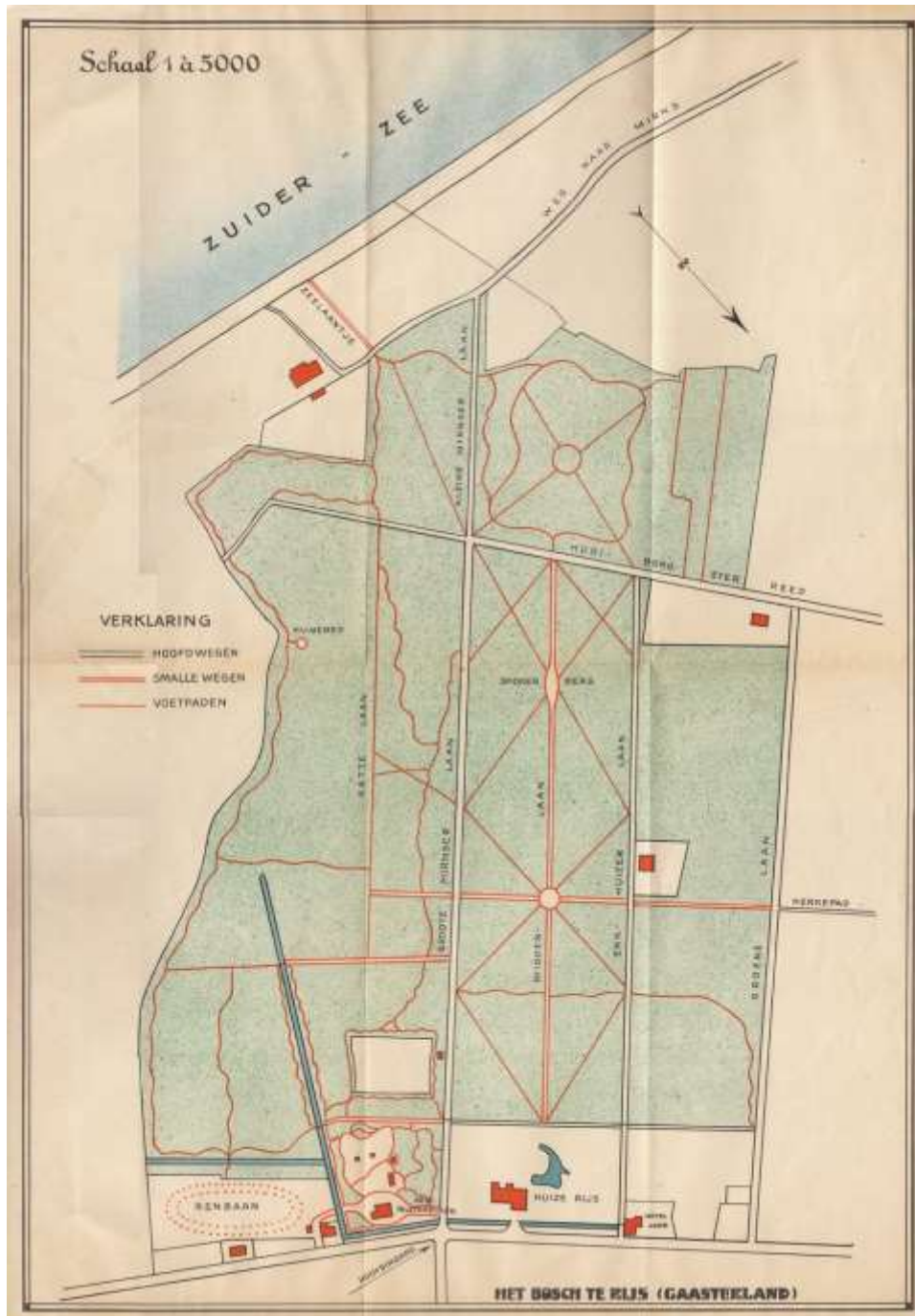
Na een paar honderd meter lopen het bos weer uit, en hebben we een fantastisch uitzicht over een wijds en glooiend graslandschap. In de verte ligt een bomenrij met de huizen van Murns, en daarachter het IJsselmeer. Links ligt het Rijsterbos.

Weidse uitzicht vanaf de 'Hegeburgsterwei' (foto vorige blz)

Wolter vertelt dat het uitzicht vanaf de Hegeburgsterwei de essentie het landschap van Gaasterlân toont. Alle karakteristieken zijn te zien: weidse glooiende graslanden, met uitzicht op het IJsselmeer, afgewisseld door bossen en kleine dorpjes.

Snel duiken we weer de koelte van het *Rijsterbos* in. Het bos werd in de 17e eeuw aangelegd door een Amsterdamse regentenfamilie De Wildt. Zij woonden in Huize Rijs.

Na een paar honderd meter slaan we linksaf, de Enkhuizerlaan in. Dit zandpad loopt licht omhoog. Wat ooit een imposante beukenlaan was, is niet meer. De beuken zijn dood. De terreinbeherende organisatie 'It Fryske Gea' heeft weer nieuwe boompjes aangeplant. Er staan overigens nog wel veel indrukwekkende stokoude beukenbomen in het Rijsterbos.

Imposante beuken in het Rijsterbos

Bossen in Gaasterlân

Alle bestaande bossen in Gaasterlân zijn aangeplant. Het oudste bos is het *Rijsterbos*, dat in de tweede helft van de 17e eeuw aangelegd werd. Het is dus goed mogelijk dat de beuken op de foto zo'n 350 jaar oud zijn.

Uit de kaart van Schotanus van de "Grietenie van Gaasterlandt" uit 1664 blijkt dat het Rijsterbos onder Rijs toen nog niet aangeplant was. Het gebied waar nu het Rijsterbos ligt wordt op kaartbeeld aangegeven als heuvelachtige heide.

Wel is onder Oudemirdum het *Jolderenbos* aangegeven. De naam 'Jolderenbos' komt uit het Oudfries en betekent 'Elzenbos'. Het Elzenbos uit de 17e eeuw is daarna echter gekapt en pas in de 19e eeuw opnieuw aangeplant. Dit leid ik af uit het feit dat op een kaart uit 1815 het Jolderenbos namelijk nog niet aangegeven is.

Aan het begin van de 17e eeuw was er dus nauwelijks bos in Gaasterlân, maar wel uitgestrekte heidevelden. Uit een naamkundig onderzoek van de wetenschappers Bosma en Miedema in 1975, blijkt dat ten tijde van het ontstaan van de eerste dorpen in Gaasterlân zo rond 1100 er nog wel bos was. De plaatsnaam 'Scharl' betekent 'modderbos'; 'Sondel' betekent 'bos op zand'; 'Warns' betekent 'bos van Ward' en 'Wijckel' 'bos van Wika'.

In het Rijsterbos gaan we twee locaties bekijken waar in het verleden iets bijzonders gebeurd is. Ten eerste een lanceerplek van V2-raketten en ten tweede de plek waar een steenkistgraf gebouwd werd door de Hunebedbouwers.

Op een open plek in het bos aan de Enkhuizerlaan vertelt Wolter wetenswaardigheden over de V2 raketten die in 1944 door de Duitsers, vanuit het Rijsterbos, op Engeland afgeschoten werden. De V2 (Vergeltungswaffe 2) was een 13 meter hoge onbemande raket met een explosieve lading, bedoeld als vliegende bom. De raketten werden met de trein vanuit Duitsland naar Sneek of Heerenveen vervoerd, en dan ging het verder op een transporttrailer. Vervolgens werden ze of vanaf een open plek in het bos, of vanaf twee zandpaden in het bos de 'Mirnserlaan' en de 'Middenlaan' (of de Enkhuizerlaan) afgevuurd (de literatuur is hier niet duidelijk over).

In totaal werden vanuit het Rijsterbos in enkele weken tijd 77 raketten afgeschoten, met als doel de steden Ipswich en Norwich. Als oorlogswapen waren de raketten weinig effectief. Wel was het de eerste ballistische raket die de atmosfeer verliet, en later als voorbeeld diende voor het Amerikaanse raketprogramma, dat de eerste man op de maan gezet heeft.

Wolter wetenswaardigheden over de V2 raketten

Het ging ook wel eens mis met het lanceren van een raket. Drie keer is er een V2 in Gaasterlân neergestort, gelukkig zonder burgerslachtoffers. Bij zo'n mislukte poging werd het Vredestempeltje uit de Franse tijd, dat in het bos stond, vernietigd. In 1974 werd het tempeltje op dezelfde plek herbouwd.²

² Zie voor het V2-verhaal in Gaasterland: http://www.jwdraijer.nl/gen/map1/verslagen/draijer_4.htm

Na het verhaal van Wolter vervolgen we onze tocht, en wandelen richting het steenkistgraf. We lopen zo'n anderhalf kilometer door het bos richting de *Zuiderfennenspolder*. De bomen geven ons heerlijke schaduw. Bij de bosrand aangekomen houden we even een drinkpauze bij een bankje onder een grote eik. We hebben een prachtig uitzicht over de polder. In de verte zijn mensen op een ouderwetse manier, met trekker en kar, aan het hooien.

Op deze plek vertelt Boppo over de ligging van de steenkist in het landschap, die vergelijkbaar is aan die van hunebedden, en waar eventueel de boerderijen van de steentijdboeren gelegen zouden kunnen hebben.

Na een korte rustpauze wandelen we nog een klein stukje naar de plek waar vroeger een steenkistgraf lag. De plaats van het graf ligt nu in een eikenbos met op regelmatige afstand gegraven greppels. Deze greppels werden gegraven om water af te voeren, waardoor het exploiteren van eikenhakhoutbos op deze plek mogelijk werd. Het eikenbos werd in de 19^e eeuw als eikenhakhoutbos aangelegd door de familie Van Swinderen die in het landgoed Huize Rijs woonden.

Het graf ligt op een natuurlijke hoogte die direct grenst aan de lager gelegen Zuiderfennenspolder. In de steentijd zal het graf dus op de overgang van nat en droog gebied gelegen hebben. De Zuidfennenspolder zal toen open water of veengebied geweest zijn. Daarmee lag het graf op het overgangsgebied tussen deze wereld en de andere wereld van de voorouders.

Een steenkistgraf is een gemeenschappelijk graf dat op een hunnebed lijkt, echter kleiner is, soms geen dekstenen heeft, en onder een heuvel ligt.

Dit steenkistgraf werd in 1849 door de landarbeider Herman Wessels Kouwenhove ontdekt, die afwateringsgreppels aan het graven was voor de aanleg van het eikenhakhoutbos. Naar eigen zeggen trof Herman een graf aan dat onder een heuvel lag van 11 bij 9 meter met een hoogte van 1 meter. De grafkelder had een formaat van 5 bij 1,75 meter. Er waren in totaal elf staande stenen met een hoogte van 50 centimeter. De ruimte tussen deze stenen was opgevuld met vuistdikke veldkeien.

Bij de steenkist

De vloer was verhard met 20 centimeter stenen. Op de vloer werden houtskoolresten, potscherven en vuurstenen bijlen aangetroffen. Er werden geen dekstenen aangetroffen.

De stenen werden meteen na de vondst ‘opgeruimd’. Daarmee werd de grafrust van onze voorouders geschonden, en toonden de vernielers een totaal gebrek aan historisch besef. De eigenaar van het landgoed, de jonkheer G.R.G. van Swinderen was afwezig op het moment dat het graf vernield werd. Volgens eigen zeggen betreurde hij de gang van zaken, en hij voelde zich beroofd van een “merkwaardig overblijfsel der vaderlandsche oudheid”. Verschillende van de vondsten die in het graf gedaan werden, zijn vervolgens door Jonkheer Van Swinderen naar het Friesch Genootschap gestuurd. (zie afbeelding volgende blz.)

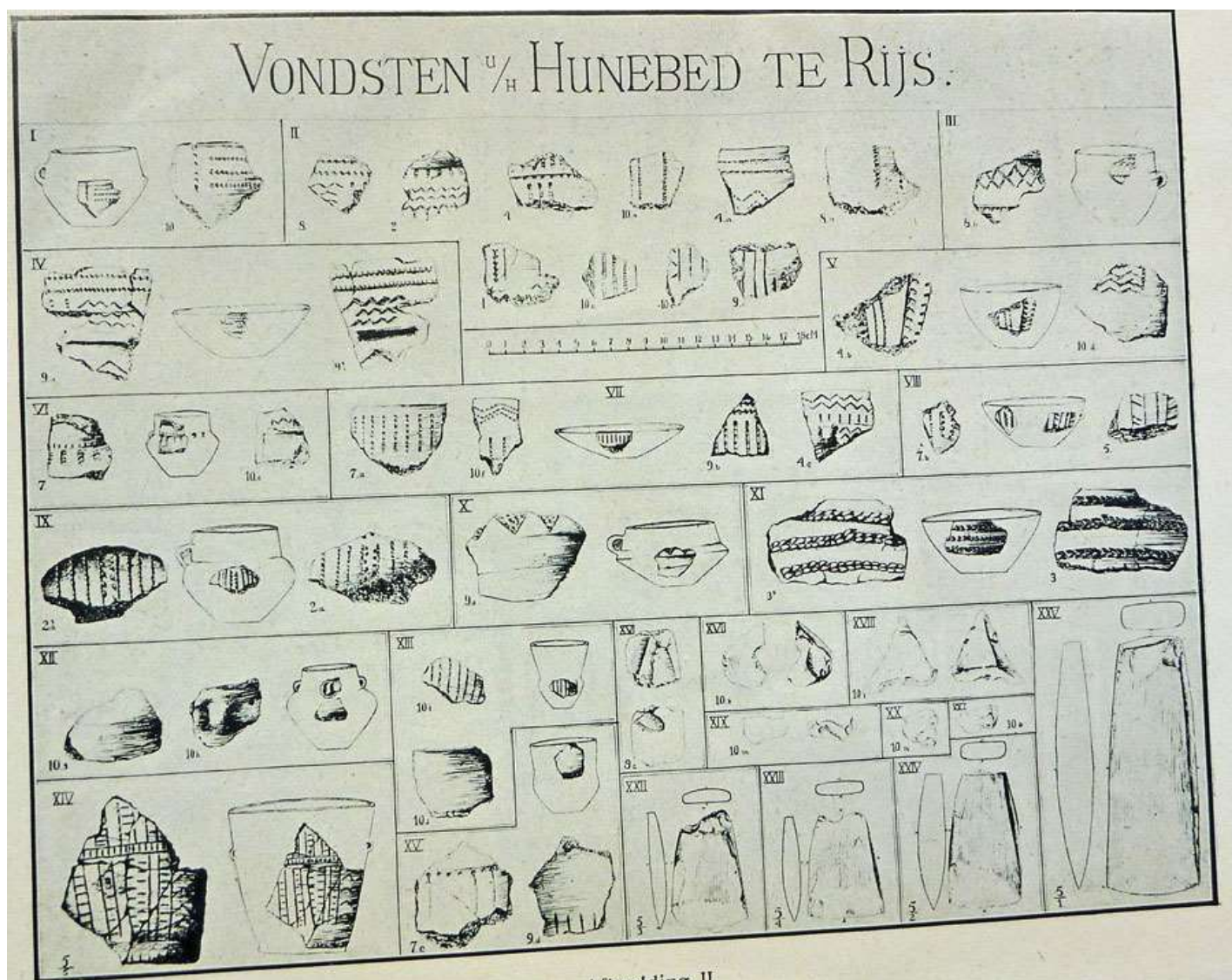
De ontdekking van de steenkist was overigens een kleine sensatie. Het stenen graf was het enigste ‘hunebed’ dat ooit in Fryslân ontdekt was. De restanten van het graf zijn daarna nog een aantal keren door wetenschappers onderzocht. Als eerste in 1849 door *L.F.J. Jansen* conservator van het museum in Leiden, daarna door de bekende Drentse archeoloog *Albert Egges van Giffen*, en tot slot in 1996 de in Sneek geboren archeoloog *Jan Nanning Lanting*. Deze laatste stelde vast dat het een steenkist was en niet een hunebed.

In 1958 werden de platte betonnen platen neergelegd die we vandaag nog zien. Zo hebben we toch nog een idee van de plaats en de grootte van het graf.³

³ Zie voor meer info: http://www.historiegaasterland.nl/Sites_hist.archief/HWG/Hunebed.html

Wolter in de steenkist

Daarna wandelen we naar een plek waar mogelijk de boerderijen van de steentijdboeren gestaan hebben, en nemen onder een oeroude beuk een groepsportret.

Gezelligheid kent geen tijd, en Wolter merkt op dat we het wandelschema aan moeten passen. Het loopt tegen vier uur, en we moeten nog naar de Oudemirdumerklif. We besluiten daarom het laatste stuk van de wandeling met de auto te doen. Onderweg stoppen we nog bij het hoogste punt van Gaasterland, bij het Jolderenbos, waar een oude vervallen luchtwachtoren uit 1953 staat, en een enorme zwerfkei. Op die plek hebben we een fantastisch uitzicht over de landerijen van de Marderhoek en het IJsselmeer.

Zo druk als het bij het strand van het Mirnser Klif was, zo rustig is het bij het Oudemirdumerklif. Na de auto's in de berm van de weg geparkeerd te hebben, lopen over het 'Minneminnespaad' waar aan beide kanten een karakteristieke 'Túnwâl' ligt. Het pad is vernoemd naar *Minne Minnes de Vries* die de laatste visser van het Oudemirdumerklif was. Hij viste op paling op wat toen nog de Zuiderzee heette, en woonde in het oude huisje uit 1755 dat recht voor ons ligt. Minne werd in 1881 geboren en stierf in 1963.

De tuinwallen waar we langs lopen staan vol met voorjaarsbloeiers, zoals Korenbloem, Sint Janskruid, Margriet en Boerenwormkruid. Een *tuinwal* is een wal opgebouwd uit graszoden, en bedoeld om schapen op het perceel te houden. In deze vorm komen ze alleen op Texel en op Gaasterlân voor.

Links de tuinwal en rechts het huisje van Minne Minnes de Vries

Op het Oudemirdumerklif staan bankjes waar de wandelaars een plekje zoeken. Uitpuffend van de warmte en genietend van het mooie uitzicht, luisteren ze naar Wolter die iets vertelt over het ontstaan van de kliffen in Gaasterland, en over het ontstaan van de Friese Beweging en het behoud van de Friese taal.

De kliffen in Gaasterlân hebben een lengte van 1400 meter, en zijn uniek in Nederland. De steile kliffen zijn ontstaan door erosie van de keileembulten. Het woeste water van de Zuiderzee vrat keer op keer een stuk weg, waardoor de klifwand steil werd en onbegroeid bleef.

Deze dynamiek veranderde met de aanleg van de afsluitdijk in 1932. Daarnaast werd als waterkering een dijkje van basaltkeien aangelegd. Het resultaat is dat de kliffen nu met groene vegetatie begroeid zijn. Op een klein stukje van de zijkant van het Oudemirdumerklif is de vegetatie verwijderd, en zijn de grond en keileemlagen mooi te zien.

Wolter vertelt op de Oudemirdumerklif over de Friese beweging

Uitzicht bij Oudemirdumerklif

Inmiddels is het vijf uur geworden, en we nemen afscheid van onze Vlaamse vriend Wim, die nog een hele lange reis voor de boeg heeft, en van Marc, Mark en dochter.

De overgebleven wandelaars hebben nog één stop te maken voor ze gaan eten in Hindelopen, en dat is: het *Reaklif*. Op het Reaklif (Roode Klif in het Nederlands) staat een bijzonder monument dat een beslissende veldslag uit 1345 bij Warns herdenkt.

Wolter vertelt een en ander over de gebeurtenissen die hier bijna 672 jaar geleden plaats vonden.

In 1345 kwam de vijand uit het zuiden, over de Zuiderzee, een grote vloot met geharnaste ridders vanaf Enkhuizen naar Fryslân. Brute ridders uit Holland en Henegouwen. Platbranden en uitroeien was hun credo. Aan wal gekomen was hun eerste actie het in brand steken van de dorpen Laaxum en Warns, om vervolgens op te trekken naar de handelsstad Stavoren. De Friese bevolking en hun cultuur lag onder vuur.

De Friezen wisten overigens wat hen te wachten stond als deze Hollanders de baas zouden worden. Een kleine 50 jaar eerder, in 1297, hadden Hollandse ridders een slachtpartij aangericht onder de burger bevolking van het West-Friese dorpje Vronen. In 1991 is in Vronen door archeologen het

Schedel van een vrouw die eind 13de eeuw gedood werd op de plek waar nu het Noord-Hollandse dorp Sint-Pancras ligt (het voormalige Vronen). In haar voorhoofd zitten twee scherpe sneden, toegebracht door fatale slagen met een slagwapen.

bewijs van oorlogsmisdaden door de Hollandse graven tegen de burgers opgegraven.

Op het kerkhof van het voormalige dorp zijn lugubere vondsten gedaan: vrouwenskeletten met ingeslagen schedels, en mensen met verminkte knieschijven. Archeologen leiden daaruit af dat de

vrouwen in het dorp gedood werden door ruiters te paard, die met een zwaard op hun inhakten, en dat daarna de overgebleven dorpelingen (mannen vrouwen en kinderen) op een rij gezet werden, waarna ze met hun zwaarden op de knieën inhakten. De slag bij Vronen was ook het einde van het dorp. De overgebleven dorpelingen werden gedwongen huis en haard te verlaten.⁴

De Friezen bij Warns wisten dus wat hun te wachten stond bij een overwinning van de Hollandse graaf, en waren verbeterd. Ze hadden zich verstopt in de grote rietvelden, en verrasten toen de zwaar bewapende vijand. De vijandelijke legermacht werd door de Friezen vernietigd, op vergelijkbare wijze als de legioenen van Varus bij het Teutoburgerwoud. Deze veldslag is de geschiedenis ingegaan als de “Slag bij Warns”.

Door de overwinning konden de Friezen nog zo'n 150 jaar hun zelfstandigheid bewaren.

Bovenop het Reaklif op een plek met een prachtig uitzicht over het IJsselmeer, staat een monument dat de slag bij Warns herdenkt. Het is een stoere zwerfkei waarop de tekst “1345 leaver dea as slaef” gebeiteld is. De grote kei is in 1951 geplaatst, en toen werden onderaan de kei vier stenen ingemetseld. Een komt van Helgoland, een uit Saterland, een uit Noord-Friesland en een is van de Friezen die in de Verenigde Staten wonen.

Bij het monument vindt jaarlijks, op de laatste zaterdag van september, een herdenking plaats van de slag die in 1345 gevoerd werd. Er komen dan mensen die enthousiast zijn over de Friese vrijheid, en de eigenaard en cultuur van de Friezen betekenisvol vinden.

In 1998 werd in Balk een bijzondere zilveren munt gevonden, die ergens rond 1350 gemaakt werd. Er staat een gehelmde ruiter met geheven zwaard op. De munt (een 2/3 ruitergroot) veroorzaakte nogal wat ophef, omdat op de voorzijde staat te lezen: MONETA FRISIE LIBERT *munt van de Friese vrijheid*. Dit is een zeer ongebruikelijk opschrift voor munten uit die tijd, en kan goed verwijzen naar de vrijheidslag bij Warns in 1345.

Friese Vrijheid, Jacobus goudsmid, dubbele sterling of $\frac{2}{3}$ groot, ca. 1350, zilver.

⁴ Voor meer informatie over de oorlogsmisdaden tegen de middeleeuwse burgers in West-Friesland zie: <http://onh.nl/nl-NL/artikel/3398/archeologisch-bewijs-bloedig-middeleeuws-conflict-noord-holland>

Enkhuizen ligt aan de overkant

Axnot vertelt het sprookje van de pijp van koning Rêdbâd

Na het verhaal van Wolter, vertelt Axnot heel beeldend het Friese volkssprookje van ‘De boer die uit de pijp van koning Rêdbâd wilde roken’. Bijzonder aan dit sprookje is dat hierin overgeleverd is dat koning Rêdbâd na zijn dood doorleeft onder een klif in Gaasterland, en dan ’s nachts rondzwervt. Van Rêdbâd wordt overigens in andere overleveringen nog vermeld dat hij begraven ligt op Helgoland, in Stavoren, in de Hasseberg (de hoogste heuvel in Groningen) en de Rabbelsberg in Dunum Oost-Friesland.

Volgens volksoverleveringen is Rêdbâd niet dood, maar slaapt hij in een berg of heuvel. En eens, als de nood het hoogst is, dan ontwaakt Rêdbâd, neemt hij de leiding op zich over alle Friezen, en komt er een nieuw heidens Fries Koninkrijk.

Dit is bij de Germanen een bekende thema van de terugkeer van de rechtmatige koning, die in een berg slaapt. We weten dat onze heidense voorouders de mening toegedaan waren dat de zielen van overledenen in bergen en heuvels huisden.

Het verhaal van Axnot geeft een extra betekenis aan de plek waar we staan. Enkele toeristen die ons toehoorden, vinden het ook prachtig, en geven hem spontaan een applaus.

Het sprookje van ‘de pijp van koning Rêdbâd’ is te lezen in het boek “Friese Volkssprookjes” door J.P. Wiersma uit 1948. Een identiek sprookje, “König Radbod sin Piep”, door Georg Ruseler dat staat in Friesische Märchen, uit 1921. Dit sprookje speelt echter in de omgeving van Aurich.

De mooie lange en warme dag eindigt in het visrestaurant De Drie Harinkjes in het pittoreske Hylpen (Hindelopen), met een prachtig uitzicht over het IJsselmeer.

